

Ö.F.Nemanzadə

NƏŞRİ-ASARƏ DƏVƏT

(Əsərlər nəşrinə dəvət)

BAKI 2013

NƏŞRİ-ASARƏ DƏVƏT

Mühərriri:
Ö.F.Nemanzadə

“Qeyrət” mətbəəsi tərəfindən nəşr edilmişdir.

Ərbabi həmiyyətə hədiyyədir
Tiflis

Дозволено цензурную 2 апреля 1905 г.
Тифлис

İkinci nəşri

BAKİ 2013

“Qeyrət” mətbəəsinin nəşriyyat fəaliyyəti haqqında, xüsusilə Azərbaycanda mətbəə və mətbuat tarixi barədə ilk əsər də məhz bu mətbəədə çap olunub. Oxuculara təqdim etdiyimiz əsər bu qəbildəndir. Ö.F.Nemanzadənin – çox böyük istedad, qeyrət və bilik sahibi, vətənpərvər millət fədəsinin “Dəvəti” tarximizin ən mühüm bir oyanış dövrünün məhsuludur, çox mətləblər haqqında söhbət açılır. Məncə Azərbaycan jurnalistikası, Azərbaycan tarixinin tədqiqi, öyrənilməsi baxımından çox böyük və qiymətli fikir, məlumat qaynağı olan bu əsərlə tanışlıq faydalı olar.

Ö.F.Nemanzadə NƏŞRİ-ASARƏ DƏVƏT
Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2013
28 səhifə. 300 tiraj

Ərəb əlifbasından latın qrafikasına çevirən
və nəşrə hazırlayan: **ŞİRMƏMMƏD HÜSEYNOV**

Texniki redaktor: **f.d. AYGÜN ƏZİMOVA**

Qanun Nəşriyyatı
Bakı, AZ 1102, Tbilisi pros., II Alatava 9
Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18
Mobil: (+994 55) 212 42 37
e-mail: info@qanun.az
www.qanun.az

ISBN 978-9952-26-511-8

© Qanun Nəşriyyatı, 2013

Ön söz

Ömər Faiq Nemanzadənin “Nəşri-Asarə Dəvət” (“Əsərlər nəşrinə dəvət”) kitabçası “Qeyrət” mətbəəsi tərəfindən 1905-ci ilin apre-
lində Tiflisdə çapdan çıxmışdır. “Qeyrət” mətbəəsinin Azərbaycan nəşriyyat və mətbuat tarixindəki rolu və əhəmiyyəti haqqında çox yazılıb, xeyli tədqiqat işləri işıq üzü görüb. Məşhur “Molla Nəsrəddin” jurnalı uzun illər bu mətbəədə çap olunub. Bu vaxta qədər haqqında nisbətən az danışılan neçə-neçə kitab və kitabçalar, tərcümə əsərləri, vərəqə və intibahnamə, müraciət və çağırışlar, işküzərliq sənədləri və materialları həm də türk, fars, rus və ərəb dillərində məhz burada nəşr olunub.

“Qeyrət” mətbəəsinin nəşriyyat fəaliyyəti haqqında, xüsusilə Azərbaycanda mətbəə və mətbuat tarixi barədə ilk əsər də məhz bu mətbəədə çap olunub. Oxuculara təqdim etdiyimiz əsər bu qəbildəndir. Ö.F.Nemanzadənin – çox böyük istedad, qeyrət və bilik sahibi, vətənpərvər millət fədasiinin “Dəvəti” tarximizin ən mühüm bir oyanış dövrünün məhsuludur, çox mətləblər haqqında söhbət açılır. Məncə Azərbaycan jurnalistikası, Azərbaycan tarixinin

tədqiqi, öyrənilməsi baxımından çox böyük və qiymətli fikir, məlumat qaynağı olan bu əsərlə tanışlıq faydalı olar.

Qeyd edək ki, Azərbaycan mətbuatı tarixi, xüsusilə Ö.F.Nemanzadənin ədəbi-publisistik irsinin tədqiqatçısı professor Şamil Qurbanov söhbət gedən əsəri bəzi ixtisarlara Ömər Faiq əfəndinin "Seçilmiş əsərləri"nə daxil edib 1992-ci ildə çap etdirmişdir. Mən isə ürək qanı, milli təəssübkeşlik və məsuliyyət hissilə qələmə alınmış bu nadir, əvəzsiz əsəri olduğu kimi, heç bir əl gəzdirmədən, yalnız mötərizədə çətin anlaşılan ifadə və sözlərin lüğəti mənasını verməklə oxuculara təqdim edirəm.

Şirməmməd HÜSEYNOV

Nəşri-Asarə Dəvət (Əsərlər nəşrinə dəvət)

Həqiqət və sidq (doğruluq) olan yerdən rıya və yalançılığın, həmiyyət (ruh yüksəkliyi) və qeyrət bulunan məhəldən (yerdən) dənəət (zəllilik) və tənbəlliyn qaçaçağı kibi, mərifət (elm) və hürriyyət (azadlıq) nuri doğan yerdən cəhalət və əsarət qaranlığının gedəcəyi də şəksizdir.

Şükürlər, minlərcə şükürlər olsun ki, hər millətin, hər nəfərin səbəbi-istirahəti, vasiteyi-bəqası (varlıq vasitəsi), alət tərəqqisi olan mərifət və hürriyyət işığı bu axır vaxtda bizim də gözlərimizə – uzaqdan da olsa görünməkdə və gələcəyimiz üçün böyük ümidlər verməkdədir. Nə üçün verməsin ki, dəyişməyən, bir qərarda qalan ancaq Allah və həqiqəti – mütləqədir.

Məxluqun (xalqın) şan (ad-san) və sifəti-hal və istizai (tələbi) zəmanə görə dəyişməkdir. Xüsusilə bu zaman qısa fikirlərlə heç ümid edilməyən, ölçülməyən, zəif təsəvvür və xəyallara gəlməyən məhsul və vüquati (hadisələri) doğan bir anaya bənzədilsə yeri vardır.

Öylə ana ki, dünən milyonlarca əhalini hali-əsarətdə tutan bir hökuməti-zaliməyi, bir dövləti-müstəbidəyi bu gün yenə o məzlum cəmətin qiyam və istirdad-hürriyyəti (azadlığı geri istəməsi) qarşısında tir-tir titrədən bir qüvvəyi-əzimə (böyük qüvvə), bir fikri-təcəddüd (yeniləşmə fikri) meydana gətirir.

Öylə ana ki, heç ümid edilmiyən bir vaxtda dünyanın halını, insanların fikrini alt-üst edən qəribə bir məxluq, əcibə bir yəcuc-məcuc (qəddar bir tayfa) törədib insanların əvvəlinci ocağı-bucağı olan Asiyanın, insaniyyətin birinci qucağı olan asiyalıların insaniyyət düşməni, tənbellik mənbəi olmadığını – ancaq bir-iki əsrdən bəri mədəniyyət ustadı və rəhbəri olan qəpblilərə bildirdir.

Öylə ana ki, dünyanın qaranlıq və cahil vaxtından, suların bulantısından istifadə ilə qonşu həqqinə, rəiyyət malına təcavüz edənləri, özgələrin malını halal-haram dimiyib qarnına dolduranları kötək zoru ilə qusdurur.

Öylə ana ki, özünə, əmrinə tabe olmayan qafil, nadan övladını xaki-məzəllətə (torpaqsız zillətə), vətəyi-həlakə (həlakət uçurumuna) yuvarladır, az zamanda böyük-küçük, rəzil-küçiyi böyük və ali eylər.

Budur ki, zəmanəmizin bu hürriyyətəngiz, bu heyrətamiz təsiri səbəbilə Əqsayi-Şərqdə (Uzaq Şərqdə) yağan qanlı qarlar, axan qırmızı sular nəinki yalnız o tərəfin, bəlkə şiddəti-sirayəti sayəsində bizim də rəngimizi, halımızı, gələcəyimizi dəyişdirməkdə, bahar çiçəkləri kibi hər kəsin başında tazə fikirlər açmaqdadır.

Cənnətməkan mərhum və məğfur (rəhmətlik) Kamal bəyin (Namiq Kamalın) **“Qəza hər feyzini, hər lütfünü bir vaxt üçün saxlar”** – buyurması kibi qəzavü-qədər kim

bilir daha nə feyzlər, nə lütfələr hüsulə gətirəcəkdir. Lakin bu feyzlərdən, bu hallardan, bu çiçəklərdən, zəmanənin bu mərhəmətindən bizim də istifadə etməyimiz lazımdır.

Bundan sonra da olsa mərifətlilərin ayaqları altında aciz heyvanlar kibi əzilməmək üçün qeyrət və hərəkətə gəlməyimiz lazımdır, labüddür.

Bizim üçün istifadə və tərəqqi qapısı imdilik, təbii top, tufəng və dinamit ilə açılmaz. Onlar “bu halda” bizim heç bir işimizə yarıya bilməzlər. **Biz bu gün ancaq hər qüvvətin, hər xahişin, hər fikrin anası və kökü olan maarif və mətbuat olduğunu bilməliyik.**

Maarifin və mədəniyyətin bu gün ən birinci vasitəsi, ən qüvvətli naşiri isə kitab və qəzetlərdir – mətbuatdır. Bunların məhəl zühuru isə təbii, mətbəələrdir. Buna görə deyə bilərik ki, hər millətin mədəniyyət və qüvvəti mətbəələrinin sayısı ilə mütənasibdir. Yəni mətbəəsi, mətbuatı çox olan millətlərin sərvət və qüvvətləri də çoxdur. Əks halda mətbuatı yox və ya az olan millətlərin mədəniyyət və gücləri də yox hökmündədir.

İndi biz bu qaidə mücərrəb (sınanmış) nişanələri nəzərə alıb Qafqaziyədə müsəlman mətbəə və mətbuatının “yox” hesabında olan azlığını ərz edərsək Qafqaz müsəlmanlarında mərifət, ticarət, sərvət, qüvvət və rahatın da yoxluğu meydana çıxar ki, hər sahibi-insafın bildiyi bir həqiqəti biz bir az açıq söyləmiş oluruq.

Bu halda Rusiyada hüsn-surətlə davam edən mətbəələrimizin ən birincisi, mətbuat-qəzetlərimizin millətə ən xeyirli və nəflisi (yararlısı) hamıya məlum olan möhtərəm «Tərcüman»dır. Lakin bir «Tərcüman» ilə 30 milyon xəlqin ehtiyacı görülməz. Rusiyada rusalardan sonra çoxlu-

ğumuza görə bizə 5-10 deyil, 100 mətbəə, 1-2 deyil, 15-20 qəzet və jurnal lazımdır.

Heyf, çox heyf ki, guya İslamiyyətin, daha doğrusu, İndiki müsəlmanların mətbəə və təzə mətbuat ilə heç bir işləri-gücləri yox imiş kibi bu xüsus əsla nəzərə alınmır, millətin ən birinci vasitəyi-bəqası (varlıq vasitəsi) olan bu cəhət-digər işlərimiz kibi köhnə halda səfalət və səfahətimizə (ağılsızlığımıza) dəlalət edəcək çirkin, gəmli bir surətdə buraxılır. Halbuki *ən güclü top və tufəngdən artıq bizi mühafizə edəcək mətbəə və mətbuatdır*. Çünki cahil və gafil bir şəxs və ya bir millətin əlinə pul gücü ilə zamanəmizin ən sürətli atılan topları, tufəngləri, maşınları keçsə belə davam və bəqası (varlığının davamı) çox azdır. Məsələn: dülgərlikdən bixəbər olan bir kimsənin əlinə kərki (kəsər) verilib, bir kürsünün yapılması xahiş edilsə, o kəs bacarıqsızlığı səbəbilə kərkini əlinə vuracağı, taxtanı xarab edəcəyi kimi, elmsiz, mərifətsiz bir şəxs və ya bir millətin ixtiyarına habelə dünyanın bütün topları, tufəngləri verilsə, yenə axırda özündən 100 kərə az və kiçik, amma mərifətli, qeyrətli və həmiyyətli bir millətə boyun əyəcəyi, əczi, bacarıqsızlığını izhar edəcəyi aşkardır.

Bu həqiqətə şahid gətirməyə nə hacət: bu gün əksər müsəlman hökumətlərinin həqarət halları, bir ovuc mərifətli (elmlilə) avropalılara boyun əyib təslim olmaları gözümüzün önündə dağlar kibi şahid deyil də nədir? Bir az daha izah edək: Fasin (Mərakeşin), Tunisin, Misirin, Zəngibarın, Musqatın, Buruneyin, Somalinin, Buxaranın, Sudanın, Xivənin...və özgə bəzi müsəlman hökumətlərinin bugünkü qan ağıladacaq halları, ürək parçaladacaq vəziyyətləri gələcəyimizi fikir edən hər sahibi-həmiyyəti (qeyrt sahibi-ni) gəm dəryasında boğsa şayan deyilmi?

Kim nə deyirsə-desin: maarifi-mətbuatı olmayan millət dünyanın ən dəhşətli cəng alətinə qərq olsa, quru sözlə 7 deyil, 70 övliya (müqəddəs pir) qüvvətinə sahib olsa, xəyal ilə 70 deyil, 7 min arşın uzanan zülfüqara (qılınca) malik olsa, yenə axırı pərişanlıq və peşimanlıqdır. Burasını yaddan çıxarmayaq ki, *“ciddi mətbuatı, qeyrt və həmiyyəti olan millətin qüvvəi və rahəti də olur” – qaidəsi indiyə qədər hökm sürmüş və bundan sonra da qiyamətə qədər sürəcəkdir.*

Buna görə də bizlər, əgər bir an əvvəl maarif silahı ilə silahlanmazsaq, tez-gec mərifətli (elmlı), gözüaçıq millətlərin ticarət və sənəət (iş) zorları, fikri-siyasət qüvvətləri, amali-milliyə gücləri altında bugünkündən 100 kərrə daha bədtər bir halda əziləcəyimiz iki kərrə iki dörd edər qədər aşkardır.

Boş iftixar, cahilənə ümid, bixəbəranə təsəlli, üsulsuz rəftar, elm və mərifətsiz (bilikmiz) icrayi-din və məzhəb bizi nə dünyada və nə də axirətdə sahili-səlamətə çıxarda bilər.

Buna görə də bizlər: bəzi milli və dini sifət və əməl məmduhəmizi şiddətlə saxlamaqla bərabər mütləq dünyə ümurunda qonşu mərifətli millətlərin bugünkü tərəqqi yollarını, məsləklərini tutmalıyıq ki, bu yol və məslək də ancaq birdir. O da: mətbəə və mətbuatın çoxalmasına və bu sayədə zəmanəyə görə hər cür məktəb və mədrəsələrin güşadına (açılmasına), maarifi-milliyəmizin hüsul və nəşrinə çalışmaqdır.

Mətbuat səbəbilə irəli getmiş uzaq məmləkətləri burada bizə nümuneyi-ibrət olmaq və şahid gətirməyə hacət yoxdur. Bir vətən qardaşı, bir məmləkət övladı olan qonşumuz erməniləri, gürcüləri nəzərə alaq.

Tiflisdə qonşularımızın 40-a qədər mükəmməl mətbəələri var. Hər həftə 100-lərcə tazə kitablar nəşr edilir. Bizlərdən çox-çox əvvəl elm və mərifət yolunu rəhbəri-sələmət, sənət və ticarəti vasitəyi-qüvvət və qüdrət bilən vətəndaşımız ermənilər hərə bir yanda dursun, daha dünənə kimi hamısı çaxır küpələrinin ətrafını mənzil edən gürcülər də – bizə nisbətə-qəflət və dəlilliklərini bir dərəcədə qanıb hüquqi-milliyələrini mühafizə etməyə, mədəniyyət aləminə addım atmağa başladılar. Bu başlayış, bu hərəkət şəksiz bu axır vaxtlarda açdıqları mütəəddid (çoxlu), mükəmməl mətbəələri, ciddi qəzetləri, kitabları səbəbilədir. Bu halda çaxırçı diyə zəm (həcv) elədiyimiz gürcü vətəndaşlarımızın Tiflisdə gündəlik bir neçə böyük və xeyirli qəzetləri var. Bu yaxında bəli, bu yaxında iki gündəlik qəzetə daha rüsxət aldılar.

Demək ki, o qədim və qafil gürcü qonşularımız da bizdən əvvəl tərənib, bizdən əvvəl gözlərini açıb bir neçə gündəlik və böyük qəzetə, bir çox qayət mükəmməl mətbəələrə sahib oldular. Cənab həqq daha ziyadə artırsın!

Qafqazdakı tayfalara hər işdə rəhbər və müəllim olan vətəndaşımız ermənilərin qeyrət, həmiyyət və tərəqqiləri isə daha özgə bir halda, daha gözəl bir surətdədir. İndiyə qədər mövcud olan 4 böyük və nəfli qəzet və jurnallarına bu il, bəli, bəli, bu keçən ayda, iki qəzet daha əlavə etdilər. Demək ki, yaxında Tiflisdə 6 erməni qəzet və jurnalı nəşr ediləcək. Nə xoşbəxtlik, nə ali hümmət! Nə gözüaçıqlıq! Bərəkallah! Qeyrət, həmiyyət və vaxtdan istifadə böylə olmalıdır!

Bu iki qədim qonşumuz kim bilir daha neçə tazə qəzetə və jurnal üçün hökumətə rüsxət ərzi-halı vermişlərdir. Həm də verməlidirlər.

Hərçəndi qonşularımızın bizə görə qəzetləri, kitabları çox artıq isə də Avropanın ən kiçik hökuməti olan Şvetsariyaya (İsveçrə), dünənki çoban bolqarlara nisbətə bugünkü qəzetləri, kitabları çox, pək çox az, bəlkə heç deməkdir. Bu səbəblə hamımız çalışmalıyıq. Çalışan qul məhrum qalmaz. Hər kəs Allahın quludur. Allah çalışan qulun din və məzhəbinə əsla baxmayıb dünya ümurunda hər kəsin çalışdığı qədərincə verir.

Yuxarıda qonşularımızın bizə görə olan tərəqqilərini zikr etməkdən qəsdim onlara həsəd etmək, çox görmək deyil, qəsdim budur ki, qonşularımızla bərabər biz də rahat və insanca yaşamaq üçün mərifət (bilik) və mədəniyyətdə mütləq biz də onlarla bərabər olmalıyıq. Çünki bir vətəndə, bir evdə yaşayan, bir məmləkət övladlarının elmləri, qanacaqları bir payədə olmalıdır ki, bir-biriləri ilə qardaşca rahat yaşaya bilsinlər. Vallah, aradakı ixtilaf cəhətilə axırı peşimanlıq və zərərdən özgə bir şey olmayan qəza və vüquatə (hadisələrə) meydan verilir ki, insanlıq-qonşuluq nöqteyi-nəzərincə nə qədər bəisi-təəssüf edilsə, yenə azdır.

Halbuki, vətəndaşlıq, qonşuluq vəzifəsi nəinki biribiriləri ilə heyvanca qovğa etmək, bəlkə mühafizəyi-vətən üçün yekdigərlərinə kömək və müavinət verməkdir.

Qonşu evi yıxanın heç vaxt evi abad olmaz. Xüsusilə ki, islamiyyətdə din və məzhəb təfriq etməksizin qonşu və vətəndaş həqqi ən hörmət olunası hallardan olduğu məlumdur. Xülasə mərifətli qonşuların arasında mərifət və insanca yaşamağımız mütləq zamana görə elm və mərifətimizin olmağına bağlıdır.

Burasını bildikdən sonra hamı ömrümüzü, varımızı bu məqsədə sərf etməyimiz vacib görünür.

İstədiyimiz bu mərifət və rahatın qapısı isə qeyrilərdə gördüyümüz kibi ancaq mətbəə və mətbuatdır-maarifi-milliyədir.

Heyf, min kərə heyf ki, din və millətin əsl ruhu olan elm, mərifətin qüvvətini hər kəs qarıb gecə-gündüz o məqsədə çalışdıqları halda bizlər hala qırxlardan, əshabi-kəhfdən¹, qatmır və matmırdan, yaşıl güləh (papaq) geyən mələklərdən...bilməm daha nələrdən, nə xəyallardan kömək və müavinət ümid edirik?

Fəsübhanəallah! Budur ki, bizlərdən 50-60 kərrə az olan qonşularımız qeyrət və fərasətləri cəhətilə bir xeyli təzə kitablara, qəzətlərə sahib olduqları halda bu böyük Qafqazda bizim mükəmməl bir mətbəəmiz, yarım jurnal və məcmuəmiz belə yoxdur.

Hərçənd Rusiya hökuməti rusiyəli müsəlmanlara bildirmək və Şərq ilə daha ziyadə kəsbi-münasibət etmək üçün türk dilində bir qəzetin vücudunu vacib bilib «Şərqi-Rus» adında bir qəzet ehdas (təsisə) və mühərrirliyini məlum olan şəxsə həvalə elədisə də, o da hər nədənsə çox davam edə bilməyib əcib bir yuxuya tutulmuşdur.

Bizlərə heyflər olsun ki, təzədən bir neçə qəzetəyə rüsxət alacağımız yerə əldəkini də batırıb təzədən nəşr edilməyinə dua ilə məşğuluq. Aman yarəb! Hər kəs gün-gün irəli getdiyi halda bizlər hər işdə, xüsusilə maarifdə fərsəx-fərsəx geri gedirik. Bilməm bu gedişlə halımız nə olacaq? Nə üçün bizlər də öz dərdimizə qalmırıq? Nədən məyus oluruq? Nə üçün əli qələm tutan həmiyyətli, məlumatlı mühərrirlərimiz yazılarını bu xüsusda qarlı yaşla yazmırlar? Xüsusilə, zəmanəmiz özgə zamandır, demək olmaz ki,

¹ Əshabi-kəhf-islam əsərətinə görə-Dəqyanus adlı padşahın zülmündən qaçıb mağarada gizlənerək yuxuya getmiş və 700 ildən sonra ayılmış 6 şəxs və Qitmir adlı bir it.-Ş. H.

həmişə bu halda qalacağız. Xeyir! Xeyir! Ümidi kəsmək Allahın nemətindən, mərhəmətindən əl çəkmək deməkdir.

İnşaallah gələcəyimiz üçün ümidlərimiz, xahişlərimiz ziyadə böyükdür. Lakin bizlər fürsəti itirməyib millət qeydinə, məişət dərdinə, vətən halına qalmağa artıq başlamalıyıq!

Bizlər hənuz bu yolda nə üçün çalışmıyaq, başlamıyaq ki, qonşularımız bu başlayacağımız yolun yarısını çoxdan keçib, nəhayətə, məqsədə çatmaq üçün nəinki mallarını, canlarını belə fəda edirlər. Heyf ki, hər millətin oxumuşları, obrozovannıları millətlərinin dərdinə iştirak edib istiqbali-millətləri üçün rahatlarını, varlarını qurban etdikləri halda, bizim əksər obrazovannularımız guya filosofluq, farmazonluq (azadfikirlilik) satıb hər şeydən biqeyd, bidərd qalıb, rahat-rahət ömür sürürlər!? Bu hal ilə, bu qeydsizliklə, bu həmiyyətsizliklə bərabər nə üzlə, nə cəsarətlə biz də özümüzü bütün ömrünü millətinin insan olmasına, rahat yaşamasına sərf edən Peyğəmbəri-zişanın (şanlı peyğəmbərin) tabei-ümməti (itaət edən milləti) hesab edəcəyik?

Millətin qeydinə, dərdinə qalan xəlifələrin, padşahların, üləma və hükəmanın (alimlər və filosofların), əcəba, hansı biri zəhərsiz, xəncərsiz döşəgində rahat-rahət vəfat etdi?

Mazimizə (kemişimizə), tariximizə baxılsın: millətin səlamətliyi üçün can fəda edən böyüklərimizin həddi-hesabı varmı?

Nə hacət, hər il məhərrəmlikdə zahirən başımıza, külsaman töküb üst-başımızı qanlara bulayıb, guya böylə əməl və rəftarlar ilə matəmini saxladığımız nuri-çəşmi-millət (millətin gözünün işığı), müxəffər şühadəyi-ümmət (xalqın vaxtsiz şəhidləri) olan həzrəti İmam Hüseyin əleyh-əl-

salamın vaqeyi-şəhadəti bizlərə nümuneyi-ibrət, misali-qeyrət deyilmi?

Heyf, səd həzar (yüz min) heyf ki, o şəhidi-millət-pərvərin matəmini bu zəmanəyə görə özgə cür tutmaq, mərsiyələrimizi daha tazə bir sayaq millətpərvərənə üzrə oxutmaq lazım gəldiyi halda, sahibinin niyyət və məsləkindən bixəbər hərəkət edən cansız maşına kimi-qayırdığımız iş və əməldən özümüz də bixəbər bulunuruq. Məhərrəm ayının 5-10 günündə aciz uşaqlar kimi «yalnız» başımıza küllər töküb zəncirlərlə öz-özümüzü vurub yaramağa, ayə ali bir niyyət uğrunda şəhid olan o nümuneyi-qeyrət, o mücəssəmi-həmiyyət üçün yas və matəm saxlamaqmıdır?

Hər insaf sahibindən soraram: lazım deyilmidir ki, hər kəs tutduğu işin, icra etdiyi matəmin nədən ötrü və nə cür bir zati-şərif üçün olduğunu layiqi ilə bilsin?

Lazım deyilmidir ki, bu ali uğurda biqaidə (qaydasız) xərc edilən milyonların dərgahi-ilahidə qəbula keçəcəyi ümid ediləcək bir yolda sərf edilib-edilmədiyini qansın?

Lazım deyilmidir bilək ki, o qürrətüleyin Rəsul (Allahın əziz övladı) bir cüzi, bir ovuc qövm və təəllüqatı ilə öz qüvvətindən neçə min kərə artıq olan qüvvəti-əziməyə nədən ötrü qarşı durdu?

Lazım deyilmidir bilək ki, nə üçün o rıqqətəngiz, o cigərsuz hal ilə şəhadətə, o dəhşətamiz sürət ilə fə dai canə razı oldu?

Şəksiz ki, qeyrət və həmiyyəti-qəlbi-ali hümmətinə sığınmayan o millət aşiqi şəhadəti-ölümü, xeyir, ölüm surətində əbədi varlığı, əsarət və həqarət ilə yaşamağa tərcih verdi (üstün tutdu).

Şəksiz ki, təəllüqatının (tərəfdarlarının), ümmətinin hüququnu mühafizə etmək, hürr və müstəqil yaşamaq, özgalərə boyun aymamək ən birinci müqəddəs niyyət idi.

Şəksiz ki, niyyət buyurduğu kibi, həyat olmadığı surətdə məqsədi-alisi, hüquqi-qövmiyyəsi, istiqbali-millisi yolunda qurban olmağı canına minnət bildi.

Şəksiz ki, niyyət və məsləkində səbat və qərar edib Kərbəla dəştini (səhrasını) hürriyyəti-vicdaniyyə, əsəbiyyəti-qövmiyyə, heysiyyəti-milliyə, hüquqi-insaniyyə qanına qərq etməyi, məhz o tökülən qanların verdiyi qüvvətlə gələcəkdə açılacaq olan millət çiçəklərinin hüsn-surətlə yaşamaqları üçündür. Heyhat! Harada o niyyətlər, o fədailiklər, harada bizim bugünkü qafilanə rəftarımız, başlarımıza bıməna, cəhilanə kül-saman tökməklə iktifa etməkliyəmiz! (Kifayətlənməyimiz).

Baxınız: o ali, qüdsi (müqəddəs) niyyətlər ilə bizim bugünkü cahilanə müqəllidanə (yamsılayıcı) əməllərimiz arasında nə böyük təfəvütlər var?!

Allah eşqinə deyiniz: öylə bir zati-qüdsi-mabin (müqəddəs şəxsən qayıdışı) şəhadətini yad ilə matəmi-lazım ellsadısını ifa etmək hüquqi-milliyədən, mərifəti-diniyyədən bixəbər bir qism əvamünnasın (avam camaatın) yalnız başlarına küllər, döşlərinə zəncirlər vurub küçələrdə gəzməkləriləmi olar? Ey müvəhhidini-həqiqət (həqiqətdə birləşənlər), vəhdaniyyət, ittihad (ittifaq) naminə deyiniz! Böylə bir zati-səxavət göstərən, "ehsan" adı ilə bəzi dövlətlilərimizin kasıblardan artıq biri-birilərinə "qonaqlıq" verməklərimi şahi-şühədanın ruhi-mübarəki şad edilmək istənilir?

Aman əziz qardaşlar! Əsas və həqiqətdən nə qədər uzaqlaşmışıq! Budur ki, bu uzaqlaşmağımız, rahat zənni

ilə bugünkü həqarət və zillətlə yaşamağımız, etdiyimiz əməl və tutduğumuz işlərin təbii niyyətsiz, fikirsiz olduğundan, yəni həqiqətdə nə cür çalışmaq gərək olduğunu bilmədiyimizdəndir.

Bugünkü əksər əməl və rəftarımızın müvafiq şəri və əql olmadığına, hüquqi-insaniyyəimizi mühafizəyə, istiqbali-milliyəmizi təminə əsla yaraya bilmədiyinə əlbət əvamünnasımızın əqli ərmir, fikri çatmır: çünki onlar zəmanə görə məlumatı-elmiyyətdən, üsuli-vəzi-ələmdən (dünyanın hərəkət üsulundan) bixəbərdirlər. Bu xüsusda onlarda o qədər qüsurlar axtarmaq, bu barədə onlardan bir şey gözləmək olmaz.

Əlbəttə, hər kəsin elminə, dövlətinə, mənəsinə görə xidmət, pul, iş istənilir. Bu xidmətlər, bu işlər əlbət və əlbət ki, oxumuşlarımızdan, obrozovannılarımızdan, xüsusilə millətin ataları hökmündəki rəisi-ruhanilərdən gözlənilir.

Amma heyf, minlərcə heyf ki, əksər ruhanilərimiz, obrazovannılarımız ancaq öz hallarına, öz qarınlarının dərdinə qalib bütün milləti istərsə zülm və cəhalət atəşi tutsa, tərpanməmək, dinməmək fikrindədirlər.

Aman ya rəbb! Nə üçün beş günlük dünya məhəbbətini, 5-10 dəqiqəlik yalançı rahatı, az vaxtda puç olacaq cüzi mənfəəti dünyəviyyəyi əbəbi həyatə, mənəvi mənfəət və mükafata, cənnət denilən bəqayi-niknamə (xoş varlıq naməsi) tərcih edirlər (üstün tuturlar).

Oxumuşluq sifəti, böyüklük rütbəsi, milləti cəhalətdən, səfalətdən qurtarmaq bu vəchlə həmnövbünə müavinət etmək deyilmi?

Həqiqət kül, topraq başımıza ki, hər millətin obrazovannıları millətin səlamətliyi üçün əvamünnas ilə hər cür rəftar, millətin hürriyyəti uğrunda mallarını deyil, canları-

nı belə fəda etdikləri halda, bizim bəzi obrazovannılarımız safdil cəməəti, hənzuz maarif və millətpərvərlik aləminə addım atmağa başlamış qardaşlarımızı yersiz, layiqsiz, vaxtsiz rəftarları ilə, yazıları ilə, maarif və mədəniyyətdən uzaqlaşdırmağa bir növ səbəb olurlar.

Arayı bu vəchlə xarab edən bəzi həmiyyətsiz, qeyrətsiz obrazovannılarımızın bəd rəftarlarına baxıb cəməətimiz, ümumiyyətlə oxumuşlara küskün və onlardan şikayətçi kimidirlər. Hətta bu küskünlük təəssüf ediləcək öylə bir haldadır ki, hər iki tərəfdə də arzu edilən hüsni-niyyət, sədaqət və müavinəti-milliyətinin biruzə çıxmasına ciddi mane olur. Bununla da qalmır: sadə cəməətimizin bir böyük qismi, heç yerdə əskik olmayan bir neçə bihəmiyyət, biqeyrət, biməslək müsəlman adındakı meymunların rəftarlarına baxıb mədəniyyəti o meymunların səfahətlərindən ibarət zənn edirlər.

Müsəlmanlığın ehkam və əsasından qətiyyəni bixəbər olub bir qəhbəyə olan eşqindən və ya bir qulluğa olan dənaətkəranə tamahından ötrü təbdili-din edən səfehlərə, məlunlara baxıb ümumiyyətlə oxuyanlardan, rusca oxumaqdan üz çevirirlər. Uşaqlarını rus məktəblərinə verməmək fikri-cahilənasinə düşürlər ki, nə qədər təəssüf edilsə, o qədər azdır.

A canım, a qardaşlarım! Nə üçün ürəyiniz darıxır? Bir neçə oxumuş biqeyrət və bihəmiyyətin təbdili-din etməsi ilə bu gün hər məzhəbdən min kərrə möhkəm duran və bu surətlə də qiyamətə qədər davam edəcək olan islamiyyətə nə zərər ola bilər? Böylələrin nə hökmü günəşə qarşı duran milçəyin günəşin işığına nə zərəri ola bilər ki, islamiyyətin əsl və əsası olan elm və maarifdən uzaq durulsun?

Başında bir az əqli və fikri olan müsəlmana layiqmi-
dir ki, günün işığına qarşı duran milçəyə acıqlanıb günün
işığını istəməsin və ya çörəyin acısına, yanığını rast gəlib
çörəkdən əl götürsün?

İnsan üçün bu mümkün olmadığı kibi bir az elmlə obra-
zovannı (?) olmuş bəhəmiyyət, bəqeyrət bəzi müsəlmanlara
baxıb elm və maarifdən uzaq durmaqda mümkün və insan
sifəti deyildir.

Baxınız: bu balaca təvəqqenaməmi yazmaqdan qərər nə
idi, dərd-qəm bizi hardan-haralara apardı. Əsl məqsədi qo-
yub bizə nə haşiyələr yazdırdı. Böylə uzun haşiyələrdən
oxuyanların ürəkləri darıxmamaq üçün biz yenə məqsədə
gələk: arada törəyən həmiyyətətsiz obrazovannıların, işin əsl
əsasını fikir edə bilmiyən avamın hallarına baxmayıb ümid-
varıq ki, xatir və xəyala gəlməyən bir çox məsərratamız
(sevincli) halları, məhsulları doğulan zaman bizim istiqba-
lımız üçün də xeyirli işlər, səmərələr meydana gətirir. Çün-
ki *zəmanəmiz özgə zəmanədir. Zəmanəmizdə bir az görünməyə
başlayan hürriyyət, ədalət, insaniyyət günəşi hərçənd bizim
üstümüzdə, bizim üfüqümüzdə də doğulacaqdır. Lakin o günün
işığından vaxtında istifadə etmək üçün imdidən hazırlanmağı-
mız, fürsəti itirməyib dərdləşməyimiz lazımdır.*

*Dərdləşmək, görüşmək, xəbərləşmək, ərzi-əhval etməyimiz
üçün də əlbəttə işə yarar, sözü keçər, qədri bilinər ümumi "dil"imiz
olmalıdır.* Bu ümumi nüfuzlu dil dəxi mərifətli millətlərdə
olduğu kimi şəksiz "mətbəə" və "mətbuat" dir. Zirə mətbəə
və mətbuatı olmayan millətin dili yox hökmündədir. Dili
olmayanın da mövcudluğu yox deməkdir.

Dünyaya, ətrafa baxınız: hansı millətin mətbuatı çoxsa,
o millətin sərvət, qüdrət və rahəti də çox deməkdir. Əks

halda mətbuatı, yəni mənəvi dili olmayan millətin digər millətlər arasında nəinki etibar və nüfuzu, bəlkə adı, sanı da yoxdur. Çünki hər millət öz sağlıqlarını, öz varlıqlarını ancaq mətbuatı ilə mühafizə edirlər. Fikir ediniz: Rusiyada ruslardan sonra ən çox millət biz müsəlmanlar olduğumuz halda yalnız hökumət nəzdində deyil, mərifətli qonşularımız arasında belə zərrə miqdarı qədrimiz, etibarımız yoxdur. Buna ən kiçik bir misal ərz edirəm: Bu yaxında Tiflisdə şəhər idarəsində (dumada) böyük bir məclis qurulub müşavirə edilmişdi ki, Qafqaziyadakı hər millətdən bir vəkili-məbus Peterburqa göndərib dərdlərini, ehtiyaclarını ərz etsinlər. Bu böyük məclis, qonşularımız ermənilərdən, gürcülərdən, yəhudilərdən birər vəkil intixab etdiyi halda müsəlmanlardan vəkil deyil, varlığını belə öncə yada gətirmədi?! Bu xüsusda təqsir yalnız qonşularımızdamı? Əsla! Biz imdiyə qədər nə ilə, hansı vasitə ilə, hansı dil, hansı kitab və qəzetlər ilə özümüzü hökumətə deyil, qonşularımıza tanıtdıq? Bununla da bütün-bütün demək olmaz ki, cəmaətimizdə tazə kitab və əsərləri oxumaq həvəsi yoxdur.

Ümidsizlik tənbel işidir. Yas və kədər zəf (zəiflik) nümunəsidir. Qəti-təfəkkür (düşüncəsizlik) isə bir az fərasətli heyvanlara belə yaraşmaz. Harada qaldı ki, bu zəmanədə bu hər şeydən ümid iyisi-qoxusu gələn bir vaxtda bizlər, biz Şeyx Şamillərin, Cavad Xanların yurdunda oturan əxlafi-istiqlalımızdan qəti ümid edək? Xeyr! Xeyr!

Sevgili millətimin istiqbalına, qüdrəti-atiyəsinə (gələcək qüdrətinə) mənim ümidim pək çoxdur.

“Şərqi-Rus” idarəsində ola-ola özgə bir məsləkdə məlum olan xidmətim müddətində çap edilmək üzrə hər tərəfdən

gələn yüzlərcə məktublar, məqalələr, əsərlər məndə şadlıq ümidləri, həyatbəxş fikirlər oyandırdı. Cəmaətimizin bundan sonra da olsa qonşulardan ibrət alıb tazə kitabları, tazə əsərləri oxuyacağına yəqin hasil etdim. Bu yəqin ümidlə hər dürlü cismani, ruhani zəhməti qəbul edib bu halda müsəlmanlarımız arasında kari-qazancı az, amma "mənen" xidməti böyük, gələcəkdə şəni, qədəri artıq olan müntəzəm bir "mətbəə" güşadı (açmaq) fikrinə düşdük. "Cənab həqq şəriki olanlarla-ittifaq edənlərlə bərabərdir"-hökmünə əməl edib, mən, əziz yoldaşlarım: əhli qələmdən: Məhəmmədquluzadə, tüccardan (tacirlərdən) Şeyx Ələsgər Bağırzadə-bu üçümüz ittihad edib Allahın tofiqilə Tiflisdə bir müsəlman mətbəəsi açdıq, adını "Qeyrət" təsmiə etdik (adlandırdıq).

"Qeyrət" mətbəəsinin ən birinci qəsd-i-məsləki türkcə, farsca, ərəbcə kitablar təb və nəşr etməkdir. Ümidvarıq ki, millətin ən böyük ehtiyacı olan tazə kitab və əsərlərin millətimiz arasında rəvac qədərsizliyindən ötrü bu xoş məsləki, xidməti buraxıb adi dükançılar kibi təmini-məişət üçün yalnız ticarət kağızları çap etməyə məcbur olarıq.

Biz mətbəənin rəvac və tərəqqisini hərflərin gözəlliyində, edilən sifarişlərin doğru və xoş çap edilməyində, vaxtında hazır olunmasında bilib, Allahın tofiqinə və bundan sonra yatmayacaq olan millətimizin həmiyyət və müavinətinə arxa verib heç bir dürlü məsrəf və xərcdən geri durmayacağıq. Az bir vaxtda mətbəəmizdə Misir və İstanbulun ən yaxşı və gözəl hərflərindən iki növ hərflər hazır etdik və bundan sonra ehtiyaca və mühərrirlərin xahişinə görə Misirdən, İstanbuldan yenə lazım olacaq gözəl hərflər, qəliblər gətirtmək niyyətindəyik.

Hər cür səy ilə "Qeyrət" mətbəəsini öylə bir hala gətirmək fikrindəyik ki, həmiyyətli mühərrirlərimiz, yazıçılarımız, sövdəgərlərimiz əsla zəhmət və çətinliyə düçar olmasınlar.

Hərçənd xidmət ilə bərabər ticarət və çoxlu qazanc insanların xahişi isə də biz həqiqən az nəf və qazanca qənaət edib *Qafqazda yüzlərcə olan qeyri-millət* mətbəələrinin arasında-bu tazə müsəlman mətbəəsinin hüsni-surətlə davamına qeyrət edəcəyik.

Bununla bərabər əsl fikir və niyyətimiz budur ki, əldən gəlidiyi, gücümüzün çatdığı qədər fənni, elmi, sənai, ədəbi, tarixi kitabların nəşrinə vasitə olaq. Tazədən yazılacaq kitablardan savayı maarifdə xeyli irəli getmiş müsəlman millətlərinin ən gözəl və nəfli kitablarını Azərbaycanda işlənən ədəbi və bir dərəcə ümumi dilə çevirib nəşr eləyək.

İndi biz acizənə yazılan bu "Dəvət" ilə Qafqazdakı hamı həmiyyətli mühərrirləri, müəllimləri, müdərrişləri (mədrəsədə dərs deyən din müəllimlərini), nəşri-asar (əsərlər nəşri) fikri-müqəddəsinə mütəvazeənə (təvazökarlıqla), müstərhəmanə dəvət eliyirik.

Uzaqdakı mühərrir və müəlliflərimiz əsərlərini təb etdirmək üçün Tiflisə qədər gəlib zəhmət çəkmələrinə belə hacət yoxdur. Hər kəs açıq dil və açıq xətt ilə yazdıqları əsərləri xahiş buyursa, bizə göndərə bilər. Biz özümüz burada senzora verib rüsxət alırıq. Xüsusi edəcəyimiz, şərt və müqavilə ilə gözəl surətdə çap etməyə qeyrət edirik.

Qeyrətli mühərrir qardaşlarımız acizənə olan bu fikirlərimizə iştirak edərlər isə öylə etmək ola bilər ki, bir neçə ay sonra- (bu halda bir-iki böyük kitab çap etməyə məşğuluq)-hər ayda, bəlkə hər iki həftədə bir müntəzəmən birer kitab və məcmuə nəşr edə bilər. Nə etməli, çarə nə?

Madam ki, Qafqazda milli bir təb şirkətimiz, nəşri-asar heyətimiz yoxdur və bu halda olmağa da rüsxət verilmir və yaxud demək də ola bilər ki, fədakaranə bir surətdə rüsxət almağa hələ çalşanlarımız yoxdur, bu surətlə də olsa millətimizi maarifdən, aləmdən xəbərdar etməyə qeyrət etməliyik.

Gözümüzü dörd açıb qəsb edilən hüquqi-milliyəmizi, hürriyyəti-insaniyyətimizi istəməliyik. Dərdimizi, ehtiyacımızı bildirməliyik. Bununla bərabər millətimizə tərəqqi yolları olan ümum və fənni-hazirədən, mükərrəm əxlaqdan, vəzaifi-insaniyyədən, məhəbbəti- milliyə və vətəniyyədən məlumat verməliyik.

Biz bu fikrimizi ən əvvəl məsləkdaşımız, mühərriri-fəzailpərvər (istedadlı jurnalist) Əbdürrəşid İbrahimzadəyə¹ ərz etdik. Aldığımız cavab da təvəqqe və fikrimizi qayət xoşhallıqla qəbul edib “Qeyrət” mətbəəsi vasitəsilə hər vaxt kiçik, böyük əsərlər, məqalələr nəşr edəcəyini bildirməklə bizi bu ağır işimizin əvvəlində məmnun etdilər.

Ümidvarıq ki, bu “Dəvət” və müraciətimizlə sair həmiyyətli, qeyrətli mühərrirlərimizi dəxi qəsd və məsləkimizdən xəbərdar olub aciz, lakin sevgili millətlərinə, hər şeydən artıq maarifə möhtac olan qardaşlarına «Qeyrət» mətbəəsi vasitəsilə də vəzifeyi-müqəddəslərini əda edərlər (ödəyərlər).

Cəmaət və millətimiz tazə kitabları oxumurlar, deyə onları həmişə töhmət etmək, əlbəttə, olmaz və burası da hərçənd doğrudur ki, cəmaətimiz tazə kitaba, əsərə pul verməyə öyrənməyib. Bir kitab və qəzətdən 40-50-si oxu-

¹ Söhbət tanınmış tatar mühərriri Əbdürrəşid İbrahimovdan (1857-1944) gedir. Orenburq ruhani idarəsinin qazısı, 1898-ci ildə Peterburqda «Miras» məcmuəsinin, yenə orada 1905-ci ildə «Ülfət» qəzetinin nəşri və baş yazarı olub. Azərbaycan mətbuat orqanlarında fəal iştirak etmişdir – Ş.H.

maq istəyir. Amma çarə nə? Yenə həmd (dua) və şükürlər etməliyik 40-50-si bir kitabdən də olsa, oxurlar, oxumaq istərlər. Əlbəttə, böylə-böylə oxumağa həvəs edərlər. İnşallah bir vaxt olar ki, bizim cəmaətimiz də qeyri millətlər kimi kitab və qəzeti çörək kimi insan gızası (qidası) bilib hər kəs öz azuqəsini özü üçün alar.

Biz bundan sonra, yəni çəkdiyimiz bunca əziyyət, gördüyümüz bunca həqarət, sıxıntı və təcrübələrdən sonra ümidvarıq ki, məzmun və mündəricatı nəfli, dili və yazısı açıq kitabların oxunacaq vaxtları artıq çatmışdır. Ona şəkk yox ki, bundan sonra da gözlərimiz açılmaz, başlarımız işləməzsə, biz Rusiya müsəlmanlarının adları—Gəncə, Şəki, Şamaxı, Bakı, İrəvan, Naxçıvan. Qarabağ...xanlarının adları kimi yalnız tarix səhifələrində qalır.

Aman, aman! Bu kibi məsuliyyəti, ümitsizliyi nəinki yadıma, xəyalımıza belə gətirməyə! İnşallah irəlidə tərəqqi ümidimiz, bizim də mərifətli millətlər sırasına keçməyə yolumuz çox-çoxdur. Bu qədər ki, bu ümidin ancaq mətbəə, mətbuat və bunların vasitəsilə maarifi-milliyəmizin nəşr edilməyində bilməliyik.

Həmd (şükür) olsun cəmaətimiz, lisanı və mənası açıq yazılan kitabları oxumağa başlamışlardır. "Lisan" dedim də yadıma gəldi: yazılan kitabların rəvac və məqbuliyyəti-intişarı mütləq və mütləq lisanın açıqlığındadır: asan anlaşılacaq dərəcədə olmağındadır. Çətin mənalı, pəribarəli kitablar təbii çətin anlaşılır, çətin, zor anlaşılan kitabları isə, əlbət əksər oxuyan sevməz. Az oxuyan isə əsla oxumaq istəməz. Cəmaət üçün yazılacaq kitablar əlbət və əlbət ki, mümkün mərtəbə cəmaət dilinə yaxın olmalıdır. Əks halda heç gözləməyə ki, avam dediyimiz əksər cəmaətimiz

ibarəli yazılıb, asan anlaşılmayan kitablarımızı pub verib alalar. Bu səbəblə deyə bilərəm kitabın oxunmasını, rəvacını istəyən mühərrirlər əldən gəldiyi mərtəbə açıq dilə, açıq mənalı yazmağa hümmət buyurmalıdırlar.

Həqiqətə hamımız çalışmalıyıq ki, çətin mənalı ərəbi, farsə sözlərin yerinə türkcə sözlər yazaq. Yazı yazmaqda hünər və mərifəti ərəbi, farsə sözlərin çoxluğunda bilməyək. Bəlkə mümkün mərtəbə sadə yazmağı özümüz adət edib, özgələrə də nümunə, örnək olaq.

Bu sözləri mən yaza-yaza, bu lafları mən vura-vura bu balaca "Dəvət"də xeyli uzun mətləb və cümlələr, pək çox ərəbi, farsə sözlər yazmağımın səbəbi, əlbəttə hər kəsin yadına gələr və gəlməlidir. Ümum cəmaət üçün yazılacaq kitab əlbəttə böylə yazılmaz. Mən bu məcmuəni xüsusiyyətlə oxumuşlara qarşı yazdığım və imdi də deyə bilməyəcəyim bir keyfiyyət də işin içində olduğu üçün böylə yazmağa məcbur oldum. Yoxsa özüm ibarəli yazıların düşməniyəm. Təkrar edirəm: bizim dərdimizə dərman edəcək, hüquqimilliyəmizi, vəzaifi-insaniyyəimizi birdirəcək hüsni-əxlaq, məhəbbəti-qövriyyə və diniyyə dərsləri verəcək mətbuatı gələcək və səlamətliyimiz üçün vasitəyi-yeganə hesab etməliyik.

Bununla bərabər bəzi müsəlman adında müfsid (fitnəçi), xaini-millət, düşməni-həmiyyət olan dərilərin (alçaqların), ədəbsizlərin aləti-şərr ittixaz etdikləri məcmuə və əsərlərinin əsas məsləklərini qarub zahirlərinə aldanmamalıyıq.

Bir məsləkdə, bir sözdə, bir qərarda, bir fikirdə durmayıb, pul və mənfəət gələn tərəfə baxıb oynayan obrazovannı şəkildəki, adındakı nafiqlərin yazıları ilə ərbabi-

həmiyyətin yazıları fərq edilməlidir. Hərçənd bir vaxt, hətta tez vaxt olacaq ki, Hami, Dəlil, Hadi adındakı Mahi, Zəlil, Cini adamların boyaqları, iç üzləri meydana çıxacaq, onları hər kəs tanıyacaqdır... Lakin bu gün ki, hələ o vaxtda, o halda deyilik, mühafizeyi-milliyət və dəyanətimiz üçün yazılan yazılar ilə fəsadi-əxlaqımız, türki-həmiyyətimiz üçün yazılan yazıları qayət diqqətlə oxumalıyıq. Qurani-Əzim-Əlqədrin haman hər səhifəsində tətəfəqqürünə tətəqqulunə tədəzqurun... və i. xitabələri, əmrləri yaxşı ilə yamanı fərq etməyimiz üçün deyilmi?

Aman-aman, əziz qardaşlar! Zəmanəmiz çox mərhəmətsizdir. Çalışmayana heç bir zad vermir. Zəmanəmizin bir saəti itiriləcək, fürsətin bir dəqiqəsi əldən qaçırılacaq zaman deyil. Yaxşı, bəlkə yəqin bilməliyik. Bu zamandakı cüzi qəflətimiz, yuxulamağımız gələcəkdəki ümidlərimizə tezsəğalmaz yaralar, zərərlər vuracaqdır.

Hər işin bir vaxtı, hər vaxtın bir işi vardır. İndiki vaxtın işi odur ki, gözlərimizi dörd yerinə səkkiz açıb özümüzün hər vaxt məqul olan milli və şəri adət və üsullarımızı şiddətli tutmaqla bərabər, qonşularımızdakı məhz mərifətli işləri, xeyirli üsulları mütləq götürməliyik.

Mərifətli millətlər arasında aciz, zəif, həqir qalmayıb hünər və sənətdə onlar ilə bərabər olmalıyıq. Hürr, müstərix (dinc), qorxusuz, insanca yaşamalıyıq. Yoxsa mərifətli millətlərin arasında elm və mərifətsizliyimizdən rahat yaşamağı bacarmayıb osmanlıya getməyə göz tikmək, xəyalə ümid bağlamaq, minillik ata-baba yurdlarını, cənnət kimi yerlərimizi buraxıb geriyyə hicrət etmək, "Leys-əl-insan əla ma-səy" (dili olmayan insan çalışa bilməz) əmr edən bir dinin əsasını, qədrini bilməməkdir.

Burada çəkinməmək səbəbilə hicrət etmək öz elm və mərifətsizliyimizi, islamıyyətdən əsla xəbərimiz olmadığını öz dil və əməllərimizlə təsdiq etmək deməkdir. Ah bu təsdiq nə qədər acı bir həqiqətdir. İslamıyyətin əsasını, elm və maarifin qüvvətini bilən müsəlmanlar yurdlarını, qövm və təliqatını buraxıb geri-gerimi qaçmalı, yoxsa əvvəlki kimi irəli-irəli getməliyik? İştə bu yaman dərdlərimizin, bu qoxumuş yaralarımızın ən birinci dərmanı mətbəə və mətbuati-milliyədir.

Gəliniz, ey millətimin ruhu olan əziz mühərrirlər, gəliniz! Arada əskik olmayan bəzi xüsusi, şəxsi hallara əsla baxmayıb, əl-ələ veriniz! Fənni, ədəbi, sənai əsərlər yazınız! Tərcümələr ediniz!

“Qeyrət” mətbəəsi mənfəətli, milli əsərləri ucuz və hüsn-i-surətlə təb etməyə hər vaxt hazırdır. Millətimizin hər cür səlaməti üçün böyük-kiçik deməyib çalışaq. Yekvücut, yekrəy, yekcəhət olub çalışaq! Çalışaq ki, Allah çalışanlarla, ittifaq edənlərlə bərabərdir.

Yuxarıdakı yazıları mөhtərəm mühərrirlərə qarşı hərçənd xitab və vəz kimi görünürsə də, əsl məqsədi haşa vəz və ixtar deyildir. O xüsusun mənim elmimdən, gücümdən, həddimdən artıq olduğunu bilirəm. Mən bu “Dəvət” ilə həmiyyətli mühərrirlərdən ancaq bir təvəqqe edirəm, həqiranə fəryad eləyirəm, acizənə yalvarıram, təvəqqemi qəbul buyuran olursa, millətimiz üçün nə xoşbəxtlik!

Hərəkət insandan, bərəkət Allahdan!